

SEMPER IDEM GONDA JÓZSEF EMLÉKÉRE

KRIVÁN FERENC:
DR. GONDA JÓZSEF EMLÉKÉRE

A magyar szecessziós könyvművészetnek a gyomai Kner melletti másik európai híru képviselője, a békéscsabai Tevan Andor műhelye 1912-ben közreadott egy 253 oldal terjedelmű kötetet. Címe: *Semper Idem*, szerzője Gonda József hódmezővásárhelyi városi főhivatalnok, a helyi *A Jövendő* című polgári radikális folyóirat főszerkesztője. A sajtós alcím szerint a könyv tartalma: *Rovások, feljegyzések, meglátások, impressziók, kritikák.* (A kötethez Tevan saját kezűleg rajzolt címlapot.)

Gonda már kezdő újságíróként, húszévesen, 1897-ben közreadott egy kisebb gyűjteményt. A *Hangulatok Loreley* című 25 tárcát tartalmazó füzet azonban csak későbbi kötetei fényében kaphat némi jelentőséget, mivel a valódi élmények hiányában írott szövegek, szentimentális, modoros írásokból álló opus darabjai társadalmi kérdéseket még alig érintenek. A való világ helyett a szerző fantáziájában, mintegy laboratóriumban előállított alakjai túlfűtött, felfokozott, irracionális érzelmek, szerelmek hordozói. Annál feltűnőbb, hogy tíz évvel későbbi újabb könyve mennyivel érettebb. Látókörre, érdeklődése kiszélesedett, a kispolgári milióból kilépve meglátja a paraszti világot, s bár gyakori még a szerelmi téma, ezekben is ráérez a társadalmi valóságra. Már könyve címválasztásában – *Új oltár, új istenek* – sem nehéz észrevenni Ady Andre hatását. Az első igazi Ady-kötet, az *Új versek*, a magyar 20. század nyitányaként 1906-ban jelent meg. Bizonyosra vehetjük, hogy Gonda egész valójára, gondolkodására, írásművészetére rendkívüli hatást gyakorolt a költő társadalmi szerepvállalása, mentalitása, gyökeresen új, lebilincselő írásművésze.

Mivel egy hónap különbséggel – majdnem egyszerre – születtek, a mély lelki életet élő Gonda talán testvérének, de mindenesetre ettől kezdve eszményképének tekintette. (Bár személyesen soha nem találkoztak.) Tanúja, szereplője ugyanakkor a századfordulón Vásárhelyen meginduló (viszonylagos) gazdasági, kulturális fejlődésnek, figyeli a választójogért, társadalmi reformok kivívásáért folyó országos mozgalmat – s mindezek nyomán adta közre 1907-ben második kötetét.

Ezt követően a helyi és országos kulturális, társadalmi változások tovább tágiították írói világát, érlelték gondolkodását. 1908-ban megindult a *Nyugat*, megalakult a Galilei Kör, Nagyváradon a Holnap Társaság. Sorjázta az újabb Ady-kötetek, a *Vér és arany*, az *Illés szekeren*, a *Szeretném, ha szeretném*, a *Minden titkok versei*. Vásárhelyen megszervezték a képzőművészeti egyesületet, megnyitották a könyvtárat, megalapították a múzeumot. Tornyai rendezte első nagy kiállítását, az 1911-es első Nyugat-esten vendégül láthatták Hatvány Lajost, Fenyő Miksát, Szász Zoltánt. Gonda pedig (aki a helyi fejlődés aktív közreműködője), miután 1910-ben *A Jövendővel* a *Nyugat* mellé zárkózik, megírja gyűjteményes kötetét: 1912-ben megjelenik a hihetetlen sikerű *Semper Idem*.

Kötetéhez nem kisebb személyiség, mint Ignóty Hugó (1869-1949), a *Nyugat* főszerkesztője írt előszót... Ő így jellemezte a művet: „A *Semper Idem* szó, amivel magát és könyvét jelzi, hű és találó; novellás párbeszédeiben, művészeti essayben, társadalmi vezércikkeiben Gonda József mindig ugyanaz a hevesen meggyőződött természet, ki új elveket szegez régi elvek ellen s tudtán kívül is paragrafusokba csavarja a furkót, mellyel a régi paragrafusokat törli pozdorjává.”

Maga a szerző könyve bevezetőjében ezt írja a címről: „*Semper Idem!* Mindig és mindenben legyen forrás, nyugtalanság, mindig és mindenben harc a tespedt, avult elvek levitézlett Don Quixotjei ellen...”

A 25 darabból álló kötet öt elbeszélése, de az irodalmi, művészeti tanulmányok, a szociológiai, jogi, politikai értekezések egyaránt a 20. századba lépő világ új eszméit, új kérdéseit vetik föl. Szenvédélyes érvelésű, kemény, tiszta beszéd, a polgári radikalizmus igazságai alapján egy gyökeres társadalmi megújulás teljes programját adja. Miközben rámutat, hogy

„*ebben az országban nyomorog a két kari munkástól kezdve az iparos, a kereskedő, a közhivatalnok, a lateiner osztály, szóval mindenki, aki a saját munkája...után él, az anyagi jólét, a pénz, a politikai, tár-*

sadalmi vezető hatalom azoké, akik minden különös intellektualitás nélkül helyezkedtek bele...”

A legsürgősebb társadalmi tennivalókat megfogalmazó tanulmánya szerint általános, egyenlő, titkos választójog alapján radikális demokrata párt szervezendő. Földet, valamint felekezeti befolyástól mentes iskolát kell adni a népnek. Államosítani a közegészségügyet, közigazgatást, megreformálni az igazságszolgáltatást. Fel kell hagyni az erőszakos magyarosítással.

A magyar szellemi élet, az irodalom, a társadalomtudományok legjelesebb képviselői, Ady Endrétől Jászi Oszkáron, Fülöp Zsigmondon keresztül Somlyó Zoltánig egyöntetű meleg elismeréssel fogadták Gonda könyvét. A magyar sajtó élvonalára szinte kivétel nélkül tág teret adott a magas fokú elemzéseknek, méltatásoknak. Elsősorban természetesen a *Nyugat* s a *Huszádik Század*, de a kormánypárti *Pesti Hírlap* éppúgy kiemelten közölte a kritikáját, mint az ellenzéki *Pesti Napló* vagy a szabadkőműves *Világ* vagy a *Népszava*. Maga Ady Párisból küldte forró üdvözlését ilyen testvéri szavakkal: „Gonda József könyvét szeretem és irigylem is, mert a *Semper Idem* írójánál aligha él ma hívőbb, teltebb, kultúraltabb, jobb magyar és író...”

Endre Béla festőművész egyéni módját választotta az üdvözlésnek. Összegyűjtve a saját kommentárjaival ellátott kritikákat, előszót írt az egészhez, és Darvassy István címlaprajzával ki is adta.

Noha Gonda szülővárosát egy történelmi pillanatra a magyar irodalom élvonalába, Ady mellé emelte – „a lehetetlent” nem tudták „lebírní”. Folyóirata egyik utolsó számában így írt önmagáról:

„*En a forrongó szociológiai, művészeti, irodalmi és politikai élet napirenden lévő problémáit szedem elő rendre, polémiára, eszmecserére alkalmas formában... Száz irányban dolgozom, napi 14 órát legalább. Nem akarok lenni se képviselő, se nagyrúr. Igaz, hogy radikalizmusom szemet szúr és sokat kell szenvednem érte...*”

Szülővárosa megérezte, kit veszített benne – utolsó útjára ötezres tömeg kísérte.

Kriván Ferenc szobrász, kőfaragó (1889-1970) mélyeséges empátiával alkotott siremléket állított barátja, a fájdalommal korán távozott Gonda József nyughelyére. A katolikus temetőben lévő embermagasságú monumentumra két szót vésett: „*Semper Idem*”. Mindig ugyanaz.

A lázasan lobogó, gyorsan ellobbanó élet száz éve, 2013-ban hunyt ki.

Kőszegfalvi Ferenc
Fotó: Gaál Györgyi